

Kamu Çalışanlarının Teknolojinin Gözetim İşlevine Bakışı*

Public Employees' View Of Technology's Surveillance Function

Sermin Asıl, Öğr. Gör., Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O., E-Posta: sermin.asil@amasya.edu.tr
Muharrem Çetin, Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-Posta: muharremcetin@kastamonu.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Gözetim,
Dijital Gözetim,
Gözetim Farkındalığı,
Teknoloji,
Gözetim Davranışı
Modeli.

Öz

Kişisel bilgilerin teknolojiadaki gelişmeler sayesinde toplanmasına ve izlenmesine dayanan dijital gözetim, teknolojinin desteğiyle zaman ve mekan algısını ortadan kaldırmakta ve hayatın her alanına nüfuz edebilmektedir. Gözetimin araçlara indirgenmesinde ve bu araçların da insan hayatında önemli yerlerinin olmasına neden olan teknoloji, gözetime yönelik eleştirileri ve sorgulamaları tartışılır kılmaktadır. Bu nedenle gözetim ve teknoloji ilişkisinde ortaya çıkan yeni durum, önemli değişimlere ve gelişmelere yol açmaktadır. Bu bağlamda ileri sürülen görüşlerin sınanması için alan araştırması yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Gazi Üniversitesi idari personelin tümü oluştururken, örneklemini de Gazi Üniversitesi idari personeli arasından araştırmamıza katılan 300 personel oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcılara sorulan yedi faktör ölçekli sorulardan elde edilen veriler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışanların tutum ve davranışları, dijital gözetimi kabullenme ya da kabullenmeme düşüncesi bağlamında ele alınmış ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Keywords:

Surveillance,
Digital Surveillance,
Surveillance Awareness,
Technology,
Surveillance Behavior
Model.

Abstract

Digital surveillance, based on the collection and monitoring of personal information through advances in technology, eliminates the perception of time and space. Technology, which causes the reduction of surveillance to tools and that these tools have an important place in human life, makes criticisms and inquiries towards surveillance discussed. Therefore, the new situation in the relation of surveillance and technology leads to significant changes and developments. In this context, field research was conducted to test the opinions put forward. The population of the study consists of all Gazi University administrative staff, and the sample consists of 300 personnel from Gazi University administrative staff. In the study, the data obtained from the seven factor scale questions asked to the participants were evaluated. The attitudes and behaviors of the employees were handled and evaluated in the context of the idea of accepting or rejecting digital oversight.

* Bu çalışma 2017 yılında tamamlanan "Dijital Gözetim İlişkin Algılar: Gazi Üniversitesi" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski olduğu bilinen gözetim olgusu, günümüzde tarih boyunca hiç olmadığı kadar önemli bir konuma sahip olmuştur. Başlangıç noktası olarak yazının bulunması gösterilen, matbaanın bulunmasıyla ivme kazanan, sanayi devrimiyle insan hayatına daha fazla nüfuz eden, modernleşmeyle birlikte bugünkü duruma sahip olan gözetim; toplumsal, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel tüm dönüşümlerden etkilenerek bugünkü halini almıştır. En basit düzeyde “bir kişinin diğerini gözetlemesi” şeklinde tanımlanabilen gözetim, çeşitli faktörlerin de etkisiyle mekânsal ve zamansal yeteneklerini artırarak günümüzde evlerimizin içine kadar girmiştir. Esasında, bir denetim aracı olarak da işlev görebilen gözetime razı olmak, modernleşmenin yarattığı insanı işaret etmektedir. Çünkü yeniyi esas alarak şimdi ve çağdaş olana vurgu yapan modernleşme, insanları en olumsuz durumlarda bile olumsuz davranışları yönünde teşvik etmektedir (Giddens, 2005: 19; Berman, 2009: 31-32). Bireylerin gözetim uygulamalarına yönelik sahip oldukları şüpheler ise nüfusun artması ile birlikte azalmaktadır. Birbirini tanımayan bireylerden oluşan toplumlarda herkes bir başkası için *yabancı* olarak görülmektedir. Dolayısıyla can ve mal güvenliğine yönelik olası tehditlerin varlığı belirsizleşmektedir. Bu durumda bireyler gözetime razı olarak gözetim kültürünün genişlemesine katkıda bulunmaktadır.

Gözetim kültürü, gözetleme davranışının bireylerde de vuku bulmasıyla perçinlenmektedir. Nitekim bu doğrultuda işlevi bulunan sosyal medya uygulamaları bir başkasını gözetlemenin ya da görünmek için var olmanın en somut örneğini oluşturmaktadır. Her geçen gün yeni bir sürümüyle karşılaştığımız teknolojik araçlar “her şeyin bilgisine sahip olma” özelliğiyle bu etki alanının genişlemesine katkıda bulunmaktadır (Dolgun, 2008: 30). Kişi ve nesnelerin bilgilerine yönelik yürütülen bu teknoloji tabanlı gözetim olgusu; bilgilerin toplanması, kaydedilmesi, eşleştirilmesi işlevlerinin makineler ve özellikle bilgisayarların desteğiyle gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Çalışmada dijital gözetim olarak adlandırılan teknoloji tabanlı bu gözetim ile video kamera kullanımı, bilgisayar eşleştirmeleri, veri madenciliği, uzaktan konum takibi, DNA analizleri, ilaç testleri, yalan makineleri, termal kameralar gibi geniş bir alandan bahsedilmektedir. Gözetim faaliyetlerinin başrolünü çoktan kapmış olan teknoloji, gözetim olgusunun kökten dönüşüme uğramasına neden olmuştur.

Dijital gözetim, kişilerin izlenmesinden çok bıraktıkları izlerin takip edilmesi yöntemine dayanmaktadır. Dijital gözetim türünün, gözetim alanında yarattığı en büyük fark ise, yalnızca “şüpheli” kişilerin izlenmesine dayanan gözetim uygulamalarının aksine, şüpheli olsun ya da olmasın herkesin izlenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Gelişen bilim ve teknolojinin bireyleri özgürleştirdiği savına karşın aynı teknoloji kitlelerin özgürlüğünü görünmeden ya da bilinmeden izleyerek kısıtlamaktadır. Gözetimin bu denli yaygınlaşması ve yoğunlaşması gözetim toplumunun öncüsü niteliğinde görülmektedir. Kuşkusuz bunun oluşmasına bireysel ve kitlesel olarak katkıda bulunmaktadır. Kabul etmek konusunda zorlanılabilen bu gerçeklik bizleri geleceğimiz konusunda düşünmeye sevk etmektedir.

Bu bilgiler ışığında yürütülen çalışma günlük hayatın her alanına sızmış dijital gözetim faaliyetlerine yönelik kavramsal bilgilerle birlikte bireylerin konuyla ilgili bilgisi,

farkındalığı ve bilinçli olup olmama durumları, algıları, tutum ve davranışlarını ölçmek üzere temellendirilmiştir. Araştırma gözetimin yoğunluğu, güvenlik ve mahremiyet ile ilişkisi ve farkındalık durumunda teslimiyet gösterip gösterilmediğini ortaya koymak üzere tasarlanmıştır. Gözetim farkındalığı durumunda bireylerin sergileyecekleri tutum ve davranışları belirlemeye yönelik toplanan veriler kapsamlı bir analize tabi tutulmuş ve elde edilen bulgular araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın örnekleme Gazi Üniversitesinin çeşitli departmanlarında görev yapan idari personelden oluşmaktadır. Araştırma çalışanların dijital gözetim uygulamalarına yönelik algılarını belirlemeyi, demografik özelliklerine göre gözetim algıları arasında manidar bir farklılık bulunup bulunmadığını ve gözetim farkındalığı durumunda sergileyecekleri gözetim davranışı modelini oluşturmayı amaçlamaktadır.

Gözetimin Kavramsal Boyutu

Bir otoriteyle davranışı kontrol edilmek istenen kişi arasındaki ilişkiyi ifade eden *gözetim* kavramının kökeni Fransızca surveillance kelimesine dayanmaktadır ve ilk olarak 1800'lü yılların başında kullanılmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2005:1-19). Gözetim kavramı basit anlamıyla doğru kişinin davranış, durum ve hareketlerini yakından izlemek için kullanılmıştır. Gözetim “bir kişinin hareketlerini yakından izlemek, kişi veya grupların iletişim ve eylemlerinin sistematik olarak izlenmesi” (Clarke, 2005: 9) olarak tanımlanmıştır. Ancak gözetime yönelik tanımlar amaç ve kapsam bakımından farklılık göstermektedir. Bunlar; “birisini veya bir şeyi izlemek ve bunları kaydederek saklamak” (Petersen, 2007: 10); “insanlar, süreçler ve kurumlar hakkında bilginin kategorizasyonu, gözlemi ve kayıt edilmesinden oluşan ve bilginin toplanması, depolanması, değerlendirilmesi ile aktarımını gerektiren bir süreç” (Ball ve Webster, 2003:1); “bir kişi veya birçok kişinin iletişim ve eyleminin sistematik olarak araştırılması ya da izlenmesi” şeklindedir (Bozkurt, 2000: 76). Gözetim, sahip olunan amaçlara göre ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye değişen bir öneme sahiptir. Lyon (2002:1) tarafından yapılan “kişileri ve toplulukları etkilemenin ve yönetmenin bir yolu olarak toplanan, saklanan, iletilen, kontrol edilen ve kullanılan kişisel bilgiler...” şeklindeki tanım bu özelliği vurgulamaktadır.

Gözetim alanındaki çalışmalar modernite ekseninde gelişmekte ve yapılan tanımlar yetersiz kalmaktadır. Buna göre gözetim tanımlarının “şüpheli olma” durumuna vurgu yapması günümüzde geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Çünkü gözetim amacıyla kullanılan teknolojiler özellikle bir şüphelinin yakalanması için değil, genel takipler ve kategoriler bağlamında uygulanmaktadır (Marx, 2002: 10-11). Nitekim gözetimin ana unsurunu “takip etme” faaliyeti oluşturmaktadır ve takip etme faaliyetinin konusunu ise kişinin davranışları, konuşmaları ve ilişkileri oluşturmaktadır (Clarke, 2005: 9). Bu şekilde şüpheli olsun ya da olmasın “takip etme” faaliyetine maruz kalan gözetlenenler için iki farklı işleyiş söz konusudur. Birincisi, bireylerin davranışlarını yönetmek üzere onlar hakkında toplanan, kullanılabilen, şifrelenmiş bilgi birikimini diğeri ise bireylerin eylemlerinin onlar üzerinde otorite kuranlar tarafından doğrudan izlenmesini içermektedir (Giddens, 2008: 24). Bu iki gözetim şekliyle bireylerin davranışlarını yönetebilen ve kontrol edebilen gözetleyen, otoritesini doğrudan uygulayabilme fırsatı elde etmektedir.

Rastgele edinilen bilgiler bir gözetim faaliyeti olmamakla birlikte bu noktada kesin bir ayırım yapmak için gözetimin sahip olduğu bazı temel özelliklerin bilinmesi gerekmektedir. Bunlar; belirli bir amaca yönelik olmak, rutin olmak, sistematik olmak ve bir güç eşitsizliğine sahip olmaktır (Wood, 2006: 8). Gözetimin olumsuz algılanmasında “güç eşitsizliği” özelliğinin etkisi bulunmaktadır. Çünkü söz konusu güç eşitsizliği çok yönlü ve karmaşık olmakla birlikte gözetime yönelik olumsuz algıları pekiştirmektedir. Gözetim, gözetleyenin dahi gözetlenmesine imkan tanıyan ve oldukça kompleks bir yapıya sahiptir. Bahsedilen özellikleri taşıyan gözetim faaliyetleri beş kategoride uygulanabilmektedir. Bunlar; sahte gözetim, açık gözetim, gizli gözetim, geniş gözetim ve rızaya bağlı gözetimdir. Sahte gözetimde, çeşitli araçlar ve unsurlar aracılığıyla gözetim faaliyeti gerçekleştirilmiş imajı verilir ve istenmeyen davranışların engellenmesi amaçlanır. Açık gözetimde kendilerini daha rahat ve güvende hisseden gözetlenenler nasıl ve hangi araçlarla gözetlendiklerini bilirler ve buldukları yerlere yerleştirilen monitörlerden kendilerini görebilirler. Gizli gözetimde kimin, ne şekilde ve nerede gözetlendiği bilinmemektedir. Daha çok istihbarat için yapılan bu gözetim faaliyeti gizli kameralar ve dinleme cihazlarıyla yürütülmektedir. Geniş gözetim, günümüzde meydanlarda en çok rastlanılan ve gözetlenenler tarafından gözetim araçlarının görülmesine rağmen kimin gözetlendiğinin anlaşılmadığı bir gözetim türüdür. Rızaya bağlı gözetim ise gözetimin iyi/olumlu yönünü oluşturmaktadır ve ciddi hayati tehlikeler/riskler söz konusu olduğunda uygulanmaktadır. (Giddens, 2005: 24-25).

Gözetim, tarihsel süreç içerisinde teknolojik gelişmelerden, bilimsel ilerlemelerden ve toplumsal hareketlerden en çok etkilenen ve bu etkiye bağlı olarak şekil ve boyut değiştiren bir olgu olmuştur. Kulak kabartma ve muhbirlik gibi yöntemlerin gözetimin ilk uygulamaları arasında yer aldığı düşünüldüğünde mevcut hali köklü değişikliklerin yaşandığını ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşme, postmodernizm veya bilgi toplumu kavramları günümüzün temel toplumsal değişimlerini ortaya koyarken; gözetim kavramı, bu değişimlerin ortaya çıkardığı önemli bir sonucu ifade etmektedir. Gözetimi bu noktaya ulaştıran ise tüm dünyayı etkisi altına alan teknolojilerin insanların gündelik hayatları içindeki dayanılmaz hafifliğidir. Gözetim artık bir baskı unsuru olarak görülmenin çok ötesinde, bir korunma aracı ve hayatı kolaylaştırıcı teknolojik aletlere sahip olmak için ödenebilecek bir bedel olarak varlığını sürdürmektedir.

Dijital Gözetim

Bu gözetim anlayışının temelini oluşturan dijital kavramı, “verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK). Dijital gözetim, bir kimsenin ya da grubun verilerini elde etmek için teknik araçların kullanılması biçiminde tarif edilebilir. Bu gözetim türü belirli bir bölge, zaman, bağlam, ağ, sistem ya da kişi kategorisine bağlı olmaksızın yürütülebilmektedir (Marx, 2002: 10-11). Dijital gözetim uygulamaları yalnızca şüpheli şahıslara odaklanmamakta, şüpheli olsun ya da olmasın mesafe ayırt etmeden herkesin kategoriler halinde gözetlenmesini sağlamaktadır. Dijital gözetimde gözetim insan gücünden çok yazılımlar, algoritmalar ve filtreler yoluyla yapılmakta ve artık eskisi gibi hedefli gözetim tekniği uygulanmamaktadır. Ayrıca günümüzde teknolojinin daha kolay ulaşılabilir ve ucuz olması her türlü verinin toplanmasını ve filtreler yoluyla sınıflandırılmasını sağlamaktadır. Söz konusu filtrelere

takılan veriler ve onların sahipleri ise uygulanacak yoğun bir gözetimin nesnesi haline gelmektedir (Marx 2002: 12-13).

Teknolojinin kapasitesi ve başarısı arttıkça gözetlenen bireyin gözetlendiğine dair bilgisi azalmaktadır. Örneğin çoğu zaman farkına varılmayan güvenlik kameralarının göz retinasıyla kimlik eşleştirmesi yapması bireyin bilgi ve onayı dışında gerçekleşebilecek bir durumdur. Marx da, dijital gözetimde gözetim nesnesinin silik bir birey, küme ya da topluluk olma ihtimalinin geleneksel gözetim tekniklerine göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Söz konusu gözetim türünde görsel, sesli, metin ve sayısal verileri birleştirmek, göndermek, almak, verileri düzenlemek, yüklemek, geri getirmek ve analiz etmek çok kolay olmaktadır (Marx, 2002: 14-16).

Dijital gözetim teknolojilerinin yoğun bir hal alması, gerçek öznenin dijital ortamlarda tanımlanması sorunsalını da beraberinde getirmiştir. Öznenin er ya da geç yer alacağı dijital ortamdaki haline bazı kuramcılar *digital persona* bazıları ise *ek ben* adını vermişlerdir (Clarke, 2016). Verilen isim ne olursa olsun amaç dijital ortamda kişiye yönelik uygun bir isim bulmaktır. Kameralara yakalanan, banka işlemleri yapan, devlet hizmetlerinden yararlanan kişi/kişilerin dijital ortamda yaşama şansı doğru bir şekilde tanımlanmış dijital kimliğiyle mümkündür. Nitekim artan dijital gözetim teknolojileri ve kalabalıklaşan nüfus gibi faktörler tanımlama işleminin başarısız bir şekilde sonuçlanmasına neden olabilmektedir. Dijital gözetim öncesi gözetim uygulamalarında kişi ve gözetlenen hali arasındaki ilişki bir simetriyi yansıtmaktayken, günümüzde gözetim türünün artması, çoğalması, kayıtların fazlaşması asimetric bir ilişkiye de neden olabilmektedir. Ancak çoğu zaman, bu kayıtlar kişilerle ilgili kararların alınmasında somut gerçekliğe başvurulmasına gerek duyulmayacak kadar tatmin edici olabilmektedir. Görüldüğü gibi, bireyleri gözetlemek tarihin hiçbir sahnesinde iktidar ve karar mekanizmaları için bu kadar kolay olmamıştır. Günümüzde bu geniş gözetim ağına takılmadan yaşamı idame ettirmek neredeyse imkansız hale gelmiştir. Fakat dijital gözetimin neleri kapsadığı ile ilgili toplumun büyük bir kesiminde iyimser yaklaşım sergilenmektedir

Dijital Gözetim Teknolojilerinin Sınıflandırılması

Günümüzde bireylere istedikleri hizmeti ya da bilgiyi alma yönünde büyük kolaylıklar sağlayan teknolojik araçların gizli kaygısı denetimi sağlamaktır. Bilgisayarlar, internet, veritabanları, uydular, cep telefonları, istihbarat sistemleri, kameralar, kredi kartları ve biyoteknolojik araçların tümü ise bu yönde işlev gören teknolojik araçlardır. Esasında bu teknolojilerin yaygınlık kazanmasındaki itici güç gözetim olmasa bile geniş ölçekte bu amaçla kullanılmasından dolayı literatürde dijital gözetim teknolojileri olarak adlandırılmaktadırlar. Dijital gözetim teknolojilerini tamamen sınıflandırmak mümkün olmasa da tek bir amaç etrafında toplandıkları bilinmektedir. Bilgi toplama amacıyla uygulanan gözetim teknolojileri sistematikleştirilmiş ve çeşitlendirilmiştir. Bunlar; veri gözetim teknolojileri, görsel gözetim teknolojileri, işitsel gözetim teknolojileri ve biyolojik gözetim teknolojileri olarak dört başlık altında ele alınmaktadır.

Veri Gözetim Teknolojileri

Veri gözetimi kişilere yönelik verileri veri tabanlarında toplayan, depolayan, yayılmasını ve eşleştirilmesini sağlayan araçlarla gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda kullanılan teknolojik araçlar bilgisayarlar, internet, çerezler, ulaşım ve banka kartları gibi akıllı kartlardır (Lyon,2006: 13). Gözetimin kişisel verilere duyarlı olan teknolojileri arasında bilgisayarın diğerlerinden farklı bir öneme sahip olduğu açıktır. Bunun nedenini ise veri tabanları oluşturmaktadır. Bilgisayarlar sahip oldukları kapasiteleriyle veri gözetimi teknolojileri arasında görülmektedir. Ancak bilgisayarların diğer gözetim teknolojilerinde de kullanıldığı hatta tüm gözetim teknolojilerinin birbiriyle işbirliği içinde olduğu bilinmektedir. Bilgisayarlar üzerinde çalışan veri tabanları ise, birbirleriyle kıyaslanabilen, karşılaştırılabilen veri tabanlarıdır. Toplanan veriler daha sonra veri bankalarında birbiriyle ilişkilendirilerek veri imgeyi oluştururlar. Daha çok istihbarat servislerinde kullanılan bu işlem, milyonlarca kişinin verilerini karşılaştırmaya ve eşleştirme yapmaya yaramakta ve sonuç olarak enformasyon elde edilmektedir. Kişisel verileri toplayan yazılımların bireylerin şahsi bilgisayarlarına sızmasını sağlayan iletişim ağları, veritabanlarında verilerin toplanılması ve dolaşıma sunulmasını da sağlamaktadır. Öyle ki, çeşitli yazılım ya da donanımlar aracılığıyla bireylerin bilgisayarlarındaki veriler hatta internetteki aktiviteleri de kayıt altına alınmaktadır. Örneğin, hem donanım hem de yazılım boyutu olan keylogger adlı klavyeler bilgisayarlara yüklenildiğinde yazılanları kayıt altına alabilmektedir (Mitchell, 2019). Veri gözetim teknolojileri arasında yer alan ve süper bilgi otobanı olarak adlandırılan diğer önemli araç ise internettir (Yücesan-Özdemir, 2008: 15). İnternet herkesin kullandığı, verilerini paylaşma sunduğu, sosyal paylaşım ağlarında kimliğini kendi isteğiyle gözler önüne serdiği, e-postalarını, bankacılık işlemlerini ve tüm etkileşimli aktivitelerini gerçekleştirdiği bir ortam olarak gözetim uygulamalarını da içinde barındıran bir çatı niteliğindedir. İnternet, tek başına gözetim ile ilgili büyük bir performans sergilemesinin yanında, ayrıca diğer gözetim teknolojileriyle uyumlu bir şekilde çalışabilmesinden dolayı da önemli bir konuma sahiptir. Bu teknolojik araçlar ile bir kişiye ait ne kadar çok veri elde edilirse o kişiye o kadar çok hareket özgürlüğü tanınmaktadır. Çünkü bu araçlar veriyi çağırma, kontrol etme ve karşılaştırma olanağı ile gözetimin kapasitesinin artmasına sebep olmaktadırlar (Çetin ve Asıl, 2017: 190).

Görsel gözetim teknolojileri

Görsel gözetim teknolojileri arasında uydular ve kameralar en başarılı araçlardır. Dünyanın gözü ve kulakları olarak nitelendirilen uydular, uzaydan yeryüzünün tüm katmanlarını görüntüleyebilmekte ve diğer istasyonlarla sinyal alışverişi yapabilmektedir. Uydular binlerce kilometre uzaklıktaki ve derinlikteki bir aracın plakasını dahi algılayabilmektedirler (Dolgun, 2005: 48). Uydular genel anlamda medya, iletişim, askeri, meteoroloji, bilim ve araştırma alanlarında kullanılırken sahip oldukları stratejik önem sayesinde tüm dünyayı gözetim altına alabilmektedirler (Toprak vd., 2009: 146). Özellikle bilgisayar teknolojisiyle bütünleşerek veri toplamayı sağlayan uyduların gözetime yönelik hizmet kapasiteleri her geçen gün artmaktadır. Kameralar ise uydulardan daha yakın ve detaylı görsel gözetim sağlayan teknolojiler arasında gösterilmektedirler. Alışveriş merkezlerinde, ulaşım araçlarında, asansörlerde, bankalarda, resmi kuruluşlarda

ve sokaklarda kullanılan bu gözetleme araçlarının sayısı her geçen gün artmaktadır (Dolgun, 2005:136). Gözetimin görülen yüzü olarak bilinen kameraların varlığı artık doğal karşılanmaktadır. Bireylerin günlük aktivitelerini doğrudan tespit etmesinden dolayı gözetimde önemli bir yer tutmaktadır. İlk olarak İngiltere’de Londra tren istasyonunda kullanıldığı bilinen kameralı gözetim daha sonra giderek yaygınlaşmıştır. Günümüzde dünyadaki birçok ülkede alışveriş merkezlerinde, ulaşım araçlarında, asansörlerde, bankalarda, resmi kuruluşlarda ve sokaklarda kullanılan bu gözetleme araçlarının sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Kameralar genel olarak gizli takip, hizmet-erişim kontrolü (kamu ve özel kurumlarda kullanılır), süreç kontrolü (cezaevi, banka vb. yerlerde kullanılır), olay kaydı, endüstriyel ve sektörel izleme, iş güvenliği, suçları önleme, araç ve mobil sistem takibi amacıyla kullanılmaktadırlar.

Kameralı gözetimin tercih edilmesinde suç işleme konusundaki caydırıcılık özelliği, suçla mücadelede ve suçu önlemede kullanılması, akıllı sistemlerle entegre bir şekilde çalışabilmesi ile tespit yeteneğinin yüksek olması (Caputo, 2010:2-3) önemli rol oynamaktadır. Ayrıca kameraların istenilen her ebatta üretilebilmesi her ortama kolaylıkla monte edilmesine olanak vermektedir. Bu özelliği de tercih sebeplerinden olarak nitelendirilebilir. Teknolojiyle entegre bir şekilde çalışabilen gelişmiş kamera sistemleri muhtemel suç unsurlarını kendi izlemekte ve tarayıp analiz ederek görevlilere bildirmektedir. Örneğin, önceden tanımlanmış bir şey gördüğünde uyarı verme ve eşkale uyan kişileri otomatik olarak tarayarak haber verme işlevleri görsel gözetim teknolojilerinin performansını artırmaktadır.

İşitsel Gözetim Teknolojileri

İşitsel gözetim teknolojileri arasında böcek olarak adlandırılan küçük boyuta sahip dinleme cihazları ve telefonlar yer almaktadır. Ayrıca Msn, Facebook, Google Talk, Skype gibi kapalı mesaj trafiği programları üzerinden yapılan görüşmelerin başkaları tarafından bir bilgisayar veya ağ iletişimi aracılığıyla dinlenilebildiği gözetim teknolojileri de mevcuttur. Ancak telefonlar dinleme konusunda sağladığı ayrıcalıklar ile özellikle istihbarat servislerine büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Dakikada binlerce telefon dinlemeye olanak tanıyan teknolojilerin olması, görüşme halinde olmayan bir telefonun dahi veri aktarıcısı olarak çevresindeki konuşmaları alıp aktarması, konuşmaları metne çeviren ve bu metinleri saklayan özelliklerinin bulunması bu gözetim türüne yönelik ilgiyi artırmaktadır. Kişilere yönelik yer ve zaman bilgisini de verebilen dinleme teknolojileri, bulunulan noktayı 150-400 metre yarılgıyla tespit edebilmektedir. Kayıp kişilerin ve suçluların bulunması veya çalışanların yerlerinin tespit edilmesi gibi amaçlarla kullanılabilen telefon, yüklenilen casus dinleme programı ile telefonu dinlenilmek istenen kişinin yaptığı tüm konuşmalar kaydedilebilmektedir. Ancak yetkisiz dinlemelerin suç kapsamına girdiği bilinmelidir. Yetkisiz olarak yapılan dinlemeler hukuka aykırı ve izinsiz olarak geliştirilmiş uygulamalar aracılığıyla yapılmaktadır. Ayrıca resmi birimler dışında, dinlemeye ve konuşmaları kaydetmeye yönelik amatörce kullanılabilen programların mevcut olduğu da bilinmektedir. Dinleme amaçlı cihaz ve programların kolay ve ucuz olarak elde edilmesi, dinleme faaliyetlerinin bireysel çapta sürdürülebilirliğini sağlamış ve böylece şantaj, özel yaşama saldırı gibi olası tehlikelerin de önünü açmıştır.

Biyolojik Gözetim Teknolojileri

Çalışma boyunca incelenen gözetimin tarih sahnesindeki seyrinin ulaştığı son nokta olarak kabul edilen biyolojik gözetim genetik mühendisliği, biyoteknoloji, biyometri ve sinyal istihbaratından oluşmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin birleşmesiyle oluşan bu gözetim türü gözetimin kapsamını, yoğunluğunu ve şiddetini artırmıştır (Castells, 2008: 624). Bu gözetim türünde bireyleri tanımlama için gerekli olan tüm özellikler kullanılmaktadır. Bu doğrultuda bireylerin hem boy, ağırlık, ten, saç, göz rengi ve cinsiyetinden oluşan görünüşü; hem DNA örneği, parmak izi, retinası, el haritası gibi fizyolojik özellikleri; hem de konuşma tarzı, sesi, jest ve mimikleri gibi davranış özellikleri tespit edilebilmektedir (Clarke, 2016). Tüm bu özellikler bireylere özgü biometrik tanımlayıcılardır ve bu veriler ölçülebilir, sayısallaştırılabilir, depolanabilir ve benzer verilerle karşılaştırılabilirler. Bu verilerin takip edilmesi, kaydedilmesi, sayısallaştırılması, depolanması ve karşılaştırılması biyolojik gözetim faaliyetlerini oluşturmaktadır (Gilbert, 2007: 23).

Biyolojik gözetim teknolojileri; temasa geçmeyi gerektirenler (parmak izi), gerektirmeyenler (göz tarama sistemleri) ve belli bir mesafeden uygulanabilenler (yüz tanıma sistemleri) şeklinde sınıflandırılmaktadır (Tistarelli vd., 2009: 5). Bu gözetim teknolojilerinin veri tanımlamada kullanım şekli iki türdür. Birincisi, bireyin kimliğini kontrol etmek amacıyla dayanan kullanımdır. Burada kişilerin parmak izleri alınarak veri tabanlarına kaydedilmekte ve sonrasında gerekli durumlarda karşılaştırmalar yapılarak kişinin kimliği kontrol edilmektedir. İkincisi ise kişinin kimliğini tespit etmeye yönelik kullanımdır. Bu ise suç mahallerindeki parmak izlerinin alınması ve veritabanındaki parmak izleriyle karşılaştırılması sonucunda kişinin kimliğinin tespit edilmesine dayanmaktadır (Gilbert, 2007: 23).

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacı, kamu kurumunda çalışanların hem iş hem de özel hayatlarında, yoğunluğu her geçen gün artan gözetim uygulamalarına yönelik farkındalık ve tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere temellendirilmiştir. Araştırmanın önemi, kamu çalışanlarına yönelik olması ve elde edilen sonuçların çalışma kültürüyle bir ilişkisi olup olmadığının belirlenecek olmasıdır.

Hipotezler

Araştırmanın temel hipotezi “kamu çalışanlarının gözetime yönelik algı düzeyleri düşüktür” şeklinde kurulmuştur ve alt hipotezler şu şekildedir;

Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark vardır/yoktur.

Çalışanların yaşlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark vardır/yoktur.

Çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark vardır/yoktur.

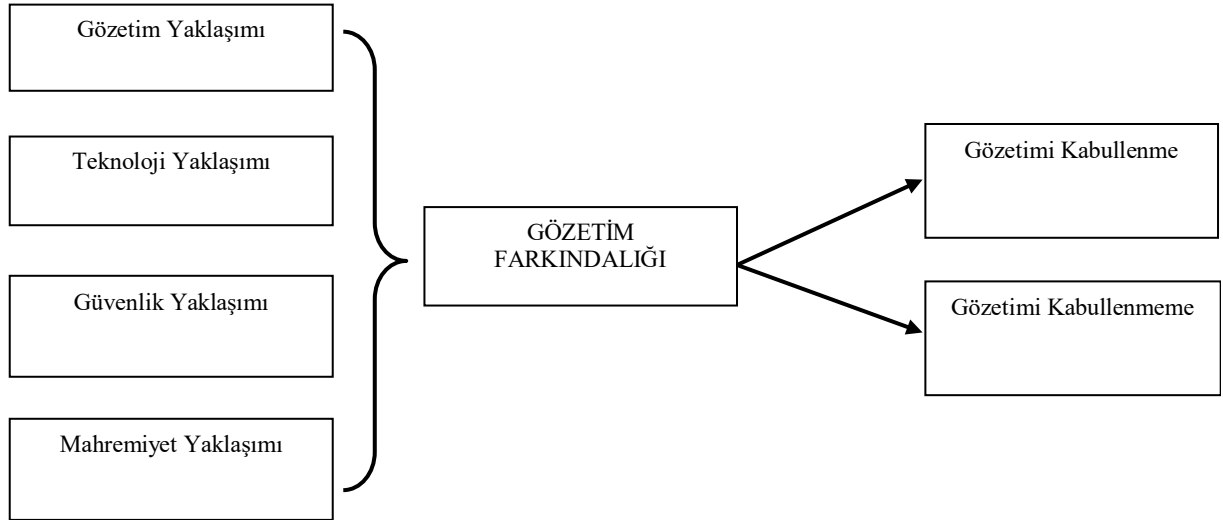
Çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark vardır/ yoktur.

Çalışanların günlük internet kullanım süresine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark vardır/yoktur.

Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamında çalışanların dijital gözetim uygulamalarına yönelik algılarını belirlemek amaçlanmıştır. Çalışanların demografik özelliklerine göre algıları arasında manidar farklılık olup olmadığını ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırma tarama modeli niteliğindedir. Karasar'a (2009: 77) göre, tarama modeli var olan bir durumu olduğu şekli ile ifade eden araştırma yaklaşımıdır.

Araştırma sonuçlarını daha iyi okuyabilmek amacıyla mevcut faktörlerden oluşturulan araştırma modeli bir rehber niteliği görmüştür. Buna göre; gözetim yaklaşımı, teknoloji yaklaşımı, güvenlik yaklaşımı, mahremiyet yaklaşımı, gözetim farkındalığı, gözetimi kabullenme ve gözetimi kabullenmeme faktörleri ilişkisellikleri göz önünde bulundurularak aşağıdaki model oluşturulmuştur. Bu model sonucunda hangi faktörün gözetimi kabullenme ya da gözetimi kabullenmeme davranış şekillerini etkilediği belirlenmeye çalışılmaktadır.

Şekil 1: Gözetim Davranışı Modeli

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Gazi Üniversitesi'nin çeşitli departmanlarında görev yapan 2000 civarında personel oluşturmaktadır. Örneklemine ise kolaylıkla bulunabilen örnekleme yöntemi ile seçilen 323 personel oluşturmaktadır. Kolaylıkla bulunabilen

örnekleme, bir bölge söz konusu değilse, yakın çevrede bulunan ve ulaşılması kolay, elde mevcut ve araştırmaya katılmak isteyen (gönüllü) bireyler üzerinde yapılan örneklemedir (Erkuş, 2013:122).

Tablo 1: Çalışan personelin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

	Kategoriler	f	%
Cinsiyet	Kadın	162	54,0
	Erkek	138	46,0
Yaş	31 ve Altı	69	23,0
	32-37	61	20,3
	38-43	62	20,7
	44 ve Üzeri	108	36,0
Eğitim Durumu	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	17,7
	Ön Lisans	74	24,7
	Lisans	137	45,7
	Lisansüstü	36	12,0
Gelir Durumu	2000 ve Altı TL	117	39,0
	2001-2500 TL	114	38,0
	2501 ve Üstü TL	69	23,0
Günlük Ortalama İnternet Kullanımı	1 saatten az	40	13,3
	1-2 saat	43	14,3
	2-3 saat	49	16,3
	3-4 saat	44	14,7
	4 saatten fazla	124	41,3
Aylık Teknolojiye Harcanan Bütçe	100 ve altı TL	159	53,0
	101-200 TL	105	35,0
	201 ve Üstü TL	36	12,0
Toplam		300	100,0

Katılımcıların %54'ü kadın ve %46'sı erkeklerden oluşmaktadır. Yaş gruplarına bakıldığında en büyük çoğunluğun %36'lık bir dilimle 44 ve üzeri yaş grubuna ait olduğu görülmektedir. Bunu %23 ile 31 ve altı, %20.7 ile 38-43 ve %20.3 ile 32-37 arasındaki yaş grupları takip etmektedir. Eğitim durumu incelendiğinde %45.7'lik bir dilimle lisans, %24.7 ile ön lisans, %17.7 ile ilköğretim ve ortaöğretim ve son olarak %12 ile lisansüstü gelmektedir. Katılımcıların gelir durumuna bakıldığında, memur maaşlarının birbirine çok yakın olmasından dolayı büyük bir fark görülmemektedir. Çalışanların günlük ortalama internet kullanımına göre dağılımında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Nitekim katılımcıların çoğunun masa başında iş yaptığı düşünüldüğünde bu durumun manidar olduğu düşünülmektedir. Aylık teknolojiye harcanan bütçeye yönelik soruda da en yüksek oranı %53 ile 100 ve altı almıştır. Yani katılımcıların yarısından fazlası aylık teknolojik ihtiyaçları için 100 lira ya da daha az para harcamaktadırlar. %12'lik bir dilim

ise aylık 201 ve üzeri bir miktar harcamaktadır. Bu bilgiler arasında yaş, internet kullanım süresi ve aylık teknolojiye harcanan bütçenin araştırma sonuçlarını doğrudan etkilediği görülmektedir.

Veri toplama araçları

Ölçeğin literatür destekli ve Tokgöz (2011)'ün çalışmasından yararlanılarak geliştirilmiş olan yedi faktörlü, 31 maddelik ölçeğin yapısı birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), pek çok gözlenebilir değişkenin oluşturduğu faktörlerden (gizil değişkenlerden) oluşan faktöriyel bir modelin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeyi amaçlar. İncelenecek model, ampirik bir çalışmanın verileri kullanılarak belirlenmiş ya da belirli bir kurama dayandırılarak kurgulanmış bir yapıyı tanımlayabilir. Ayrıca ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach alfa iç tutarlılık anlamında güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

Ölçeğin geçerliğinin belirlenmesinde birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Uygulanan DFA'da istatistiksel olarak anlamlı olmayan t değerine sahip maddeler incelenmiştir. Yapılan incelemeye göre 31 maddeye ait t değerinin anlamlı olmayan hiçbir madde bulunmamaktadır. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesinde ise iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach alfa hesaplanmıştır. Ölçeğin geneline ait 31 maddenin alfa değerinin 0,85 olduğu görülmektedir. Tezbaşaran (2008: 49), likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek bir güvenilirlik katsayısının olabildiğince 1'e yakın olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlara göre araştırma için kullanılan ölçme aracının büyük oranda güvenilir olduğu söylenebilir.

Bulgular

Bu bölümde araştırma verilerinin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma bulguları anketlerden elde edilmiştir. Bulguların yorumlanmasında araştırmanın temel ve alt hipotezlerinin sırası dikkate alınmıştır.

Tablo 2: Çalışanların dijital gözetim algısı

Ölçekler	N	Minimum	Maximum	\bar{X} (ortalama)	S (Standart Sapma)
Dijital Gözetime İlişkin Algı	300	69,00	152,00	108,36	15,02

Araştırma bulgularında, çalışanların dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin geneli ve alt faktörlerine ait istatistikler incelendiğinde; çalışanların genel dijital gözetim algıları 108.3'lük bir oranla ortalamanın üzerinde bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre, kamu kurumunda çalışanların dijital gözetime ilişkin algı düzeylerinin düşük olduğu yönündeki temel hipotez doğrulanmamıştır. Ortaya çıkan bu sonuç gözetimi kabullenme ya da kabullenmeme davranışı olarak sonuçlanmasa

da araştırma varsayımları arasında yer almayan bir durumu yansıtmaktadır. Çünkü çalışanların algıları orta düzeyde ve yeterlidir.

Tablo 3: Çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetim algısı

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	sd	p
Dijital Gözetime İlişkin Algı	Kadın	162	110,24	14,25	2,37	298	,019*
	Erkek	138	106,15	15,65			

*p<,05

Katılımcıların cinsiyetlerine göre gözetim farkındalığı durumları incelendiğinde; anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre kadınların farkındalık düzeyi %110.24 iken erkeklerin ise %106.15'dir. Buna göre kadınları farkındalık düzeyi yüksektir. Bu sonuçlar çalışanların cinsiyetlerine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında fark olabileceğine yönelik hipotezi doğrulamaktadır.

Tablo 4: Çalışanların yaşlarına göre dijital gözetim algısı

	Yaş	N	\bar{X}	S	F	p
Dijital Gözetime İlişkin Algı	31 ve Altı	69	105,93	15,17	1,42	,236
	32-37	61	109,10	11,59		
	38-43	62	111,18	13,87		
	44 ve üzeri	108	107,88	17,04		

*p<,05 Kriterler: "31 ve Altı=1", "32-37=2", "38-43=3", "44 ve Üzeri=4"

Çalışanların yaşlarına göre genel dijital gözetim algıları incelendiğinde anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre yaşın gözetim farkındalığı üzerinde anlamlı bir farklılık yaratacağına yönelik hipotez doğrulanmamıştır. Anlamlı farklılık olmamasına rağmen 31 yaştan 43 yaşa doğru dijital gözetime ilişkin algı düzeyinin yaşa bağlı olarak arttığı, 44 ve üzerinde tekrardan düştüğü görülmektedir.

Tablo 5: Çalışanların eğitim durumlarına göre dijital gözetim algısı

	Eğitim Durumu	N	\bar{X}	S	F	p	Post Hoc (Tukey)
Dijital Gözetime İlişkin Algı	İlköğretim ve Ortaöğretim	53	106,51	15,65	,47	,704	
	Ön Lisans	74	108,12	16,85			
	Lisans	137	108,74	14,30			
	Lisansüstü	36	110,14	12,96			

*p<,05 Kategoriler: İlköğretim ve Ortaöğretim=1; Ön Lisans=2; Lisans=3; Lisansüstü=4

İlköğretim ve ortaöğretim mezunu olan çalışanların dijital gözetime ilişkin

algılarının düşük düzeyde ve lisansüstü mezunu olan çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarının yüksek düzeyde çıkmasına karşın eğitim durumunun anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmektedir. Buna göre; çalışanların eğitim durumlarının gözetim farkındalıkları arasında manidar bir farklılık yaratacağı yönündeki hipotezin doğrulanmadığı görülmektedir.

Tablo 6: Çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetim algısı

	Gelir Durumu	N	\bar{X}	S	F	p
Dijital Gözetime İlişkin Algı	2000 ve Altı	117	108,20	13,39	,064	,938
	2001-2500	114	108,75	17,13		
	2501 ve Üstü	69	108,00	14,08		

* $p < ,05$ Kategoriler: 2000 ve Altı=1; 2001-2500=2; 2501 ve Altı=3

Gelir gruplarına göre dağılım incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun kamu çalışanı olmasından dolayı benzer bir gelir dağılımı sergilediği görülmektedir. Katılımcıların genelinin düşük ve orta düzey gelir grubuna dahil olduğu elde edilen sonuçlarda görülmektedir. Gelir düzeyindeki bu benzerliğin, gelir dağılımının genel dijital gözetime ilişkin algılar üzerinde anlamlı bir farklılığın oluşmasını engellediği düşünülmektedir. Araştırmanın dördüncü hipotezi olan çalışanların gelir durumlarına göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında bir farklılık yoktur şeklinde kurulan hipotez kabul edilmiştir.

Tablo 7: Çalışanların günlük ortalama internet kullanma durumlarına göre dijital gözetim algısı

	İnternet Kullanım	N	\bar{X}	S	F	p
Dijital Gözetime İlişkin Algı	1 Saatten Az	40	105,65	16,02	1,39	,238
	1-2 Saat	43	109,67	15,78		
	2-3 Saat	49	105,04	14,23		
	3-4 Saat	44	110,68	14,77		
	4 Saatten Fazla	124	109,27	14,72		

* $p < ,05$ Kategoriler: 1 Saatten Az=1; 1-2 Saat=2; 2-3 Saat=3; 3-4 Saat=4; 4 Saatten Fazla=5

Katılımcıların günlük internet kullanımına yönelik analiz sonuçları incelendiğinde genel dijital gözetime ilişkin algıları üzerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Buna göre katılımcıların %41.3'ü günde 4 saatten fazla internet kullanmasına rağmen dijital gözetimle ilgili önemli bir farklılık sergilememiştir. Elde edilen sonuçlara göre çalışanların günlük internet kullanım süresine göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık olacağı yönündeki hipotez doğrulanmamıştır.

Tablo 8: Çalışanların aylık teknolojiye harcadığı tutara göre dijital gözetim algı

	Tutar	N	\bar{X}	S	F	p	Post Hoc (Tukey)
Dijital Gözetime İlişkin Algı	100 ve Altı	159	107,23	15,38			
	101-200	105	109,77	13,27	,97	,380	
	201 ve Üstü	36	109,22	18,00			

* $p < ,05$ Kategoriler: 100 ve Altı=1; 101-200=2; 201 ve Üstü=3

Çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları bütçe ile faktörler arasındaki ilişkiye bakıldığında teknolojiye harcanan bütçenin gözetim algısında anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla çalışanların aylık teknolojiye harcadıkları bütçeye göre dijital gözetime ilişkin algıları arasında fark olabileceğine yönelik düşüncenin geçerli olmadığı görülmüştür.

Tablo 9: Çalışanların dijital gözetim algılarına ait pearson korelasyon analizi

Faktörler		1	2	3	4	5	6
1. Gözetim Yaklaşımı	r	1					
	p						
2. Güvenlik Yaklaşımı	r	,24(*)	1				
	p	,000					
3. Mahremiyet Yaklaşımı	r	,21(*)	,03	1			
	p	,000	,336				
4. Gözetim Farkındalığı	r	,43(*)	-,01	,35(*)	1		
	p	,000	,465	,000			
5. Teknoloji Yaklaşımı	r	,35(*)	,16(*)	,26(*)	,58(*)	1	
	p	,000	,002	,000	,000		
6. Gözetimi Kabullenmeme	r	,16(*)	,05	,35(*)	,25(*)	,28(*)	1
	p	,003	,196	,000	,000	,000	
7. Gözetimi Kabullenme	r	,28(*)	-,05	,31(*)	,32(*)	,27(*)	,22(*)
	p	,000	,208	,000	,000	,000	,000

Araştırmada dijital gözetime ilişkin algı ölçeğinin alt faktörlerinin birbirini ne düzeyde etkilediğini ölçmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Buna göre her bir faktörün diğer faktörleri ne düzeyde etkilediği Tablo 9’da detaylı olarak verilmiştir. Ancak özellikle vurgulanması gereken noktalar mevcuttur. “Gözetim yaklaşımı” faktörünün gözetim farkındalığı faktörü ile pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki ve teknoloji yaklaşımı faktörü ile pozitif yönde orta düzeye yakın anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Diğer faktörlerle ilişkisi ise pozitif yönde düşük düzeydedir. Bu sonuçlar gözetimin ne olduğunu bilen ve onu tanıyan çalışanların diğerlerine göre orta düzey bir gözetim farkındalığına sahip olduğunu ve gözetim araçlarının kullanımı konusunda hassasiyet gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır.

“Güvenlik yaklaşımı” ve teknoloji yaklaşımı faktörü arasında pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki görülmekteyken, diğer faktörler ile bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuçlara göre çalışanların güvenlik için gözetime razı oldukları gerçeği yinelenmektedir. Ancak çalışanların gözetim araçlarının mevcut güvenliği tehlikeye atacağına dair ilişkiyi kuramadığı görülmektedir.

“Mahremiyet yaklaşımı” faktörü ile gözetim farkındalığı ve gözetimi kabullenmeme faktörleri arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki görülmektedir. Buna göre çalışanların mahremiyet yaklaşımları, mahremiyetlerini ihlal edebileceğini düşündükleri gözetimin farkına varmalarına ve dolayısıyla gözetime karşı koymalarına neden olmaktadır. Buna karşın, mahremiyet yaklaşımı ile teknoloji yaklaşımı ve gözetimi kabullenme arasında pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki çıkmıştır. Esasında bu sonuç bir önceki ilişkiyle anlamlı görülmektedir. Çünkü mahremiyet algısı gelişmiş bir bireyin gözetim araçlarını kullanmak istememesi ve gözetimi kabullenmemesi beklenilmektedir.

“Gözetim farkındalığı” faktörü ile teknoloji yaklaşımı arasında en yüksek değere sahip pozitif yönde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Ancak gözetim farkındalığı ile gözetimi kabullenme ve kabullenmeme faktörleri arasında düşük düzeyde bir ilişki görülmektedir.

“Teknoloji yaklaşımı” ile gözetimi kabullenmeme faktörleri arasındaki ilişki pozitif yönde düşük düzeydedir. Bu durum manidar bir sonucu yansıtmaktadır. Çünkü gözetim araçlarını kullanan ve bundan bir rahatsızlık duymayan çalışanlar gözetimi reddetmek ya da ondan rahatsız olmak gibi bir tutum sergilemeyeceklerdir.

Son olarak “gözetimi kabullenme” ve “gözetimi kabullenmeme” faktörleri arasındaki ilişki incelenmiş ve her ikisi açısından da sonuç pozitif yönde düşük düzeyde çıkmıştır. Faktörler arasındaki ilişkileri gösteren bu analiz sonuçları çalışanların az ya da çok bir gözetim farkındalıklarının olduğunu göstermektedir. “Gözetim farkındalığı” faktörünün gözetimi kabullenme ya da kabullenmeme faktörleri üzerindeki etkisinin düşük olmasına karşın faktörler arasında bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışanların dijital gözetime ilişkin algılarını belirleyen faktörler arasında anlamlı bir ilişki olacağına yönelik hipotez kabul edilmiştir.

Korelasyon analizinin sonuçları gözetimi kabullenme ya da gözetimi kabullenmeme faktörleri üzerinde etkili olan faktörlerin ne olduğunun belirlenmesi konusunda önemli sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Nitekim araştırmanın kilit noktası olarak değerlendirilen gözetim farkındalığı faktörünün gözetimden kaçınmak gibi bir davranışa neden olacağı düşünülmüştür. Ancak gözetim farkındalığı orta düzeyde çıksa da gözetimi kabullenmeme davranışının sergilenmediği görülmektedir. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Öncelikle her tutum olumlu davranışlara sebep olmamaktadır

(İnceoğlu,2010: 23). Buna göre gözetim farkındalığına sahip olan çalışanlar gözetim ile ilgili geçmiş deneyimlerinde olumsuz şeyler yaşamamışlar ise gözetimi kabullenme davranışında bulunma zorunluluğu hissetmezler. Bu sonuç aynı zamanda Festinger'in Bilişsel Çelişki kuramı ile de açıklanabilir. Çalışanların olumlu yönlerinden görmeye, kullanmaktan keyif almaya ve çeşitli avantajlar elde etmeye alışkın oldukları teknolojik araçların gözetim gibi bir yönünün olduğunu öğrenmeleri zihinsel anlamda bir paradoks yaratmaktadır. Bu durumda bireyler uyarıcıların çelişkili yönlerini unutma ya da önemini azaltma eğilimi göstermektedirler. Öyle ki bu çelişkiyi hatırlatacak enformasyondan bile kaçınma eğilimi sergilenmektedir (İnceoğlu,2010: 61). Gözetim farkındalığı yüksek olmasına karşın kabullenme davranışının pekişmesinde dış faktörlerin de etkisi olduğu düşünülmektedir. Buna göre çalışanlar, herkesin gözetlendiğini düşünerek olası bir dış faktörün etkisi altına girmiş olabilirler. Sonuç olarak beklenen davranış sergilenmemiş olmaktadır. Kısaca gözetimi kabullenme davranışını etkileyen faktörler ve bu faktörlerin farkındalık üzerindeki etkisi şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 10: Alt faktörlerin birbiri ile ilişkisi

	Gözetim Farkındalığı	Gözetimi Kabullenme	Gözetimi Kabullenmeme
Gözetim Yaklaşımı	Orta düzeyde	Düşük düzeyde	Düşük düzeyde
Güvenlik Yaklaşımı	İlişki yoktur	İlişki yoktur	İlişki yoktur
Mahremiyet Yaklaşımı	Orta düzeye yakın	Düşük düzeyde	Orta düzeye yakın
Teknoloji Yaklaşımı	Orta düzeyde	Düşük düzeyde	Düşük düzeyde

Tablo 10'da yer alan faktörler arasındaki ilişki çalışmanın gözetim davranışı modelinde ayrıntılı bir şekilde görülmektedir. Sonuçlar incelendiğinde gözetim yaklaşımı ve teknoloji yaklaşımı faktörlerinin gözetim farkındalığını en çok etkileyen iki faktör olduğu buna karşın güvenlik ve mahremiyet yaklaşımı faktörlerinin gözetim farkındalığı üzerindeki etkisinin az olduğu görülmektedir. Gözetim farkındalığını en çok etkileyen gözetim yaklaşımı ve teknoloji yaklaşımı faktörlerinin davranış üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Çünkü bu iki faktör arasındaki farkındalık ile orta düzeyde bir ilişki kurmalarına karşın kabullenme ya da kabullenmeme şeklinde bir sonuca ulaşılammamaktadır. Tablo geneline bakıldığında en dikkat çeken nokta gözetimi kabullenmeme davranışı üzerinde en etkili faktörün mahremiyet yaklaşımı faktörü olmasıdır. Buna göre mahremiyet yaklaşımı gözetim farkındalığını da etkilemekte ve gözetimi kabullenmeme davranışı ile sonuçlanmaktadır. Bu araştırma gözetimi kabullenmeme davranışının yalnızca gözetimin mahremiyete yönelik bir tehdit olarak algılandığı durumlarda söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer faktörlerin ise gözetimi kabullenme ya da kabullenmeme davranışları üzerinde anlamlı bir davranış değişikliği yaratmadığı görülmektedir.

Sonuç

Gizli bir şekilde, belirli kişilere yönelik ve belirli alanlarda yapılan ilk gözetim uygulamaları günümüzde açık bir şekilde, herkesi kapsayacak boyutta, her yerde ve araçlara indirgenecek şekilde yürütülmektedir. Gözetim uygulamalarının öznesinin güç, iktidar ve otorite sahipleri olması uygulama alanındaki gelişmelerin başlı başına bir nedeni olarak görülebilir. Ancak günümüzde bunun *teknoloji* gibi başka bir nedeni daha bulunmaktadır. Çünkü yeni gözetim uygulamaları bilim ve teknolojideki gelişmelerle birlikte insana seçim şansı bırakmayacak şekilde dijital araçlar vasıtasıyla yürütülmektedir. Gözetim uygulamalarındaki söz konusu yeni yöntemler insan hayatına kalıcı olarak konuşturulmuştur. Çünkü bireyler günlük faaliyetlerini teknoloji endekli olarak yürütmekte, ürün ve hizmetler teknoloji ile üretilmekte, kurum ve kuruluşlar teknoloji ile ilerlemekte ve bireyler teknoloji bilgisiyle fark yaratmaktadır. Böylelikle toplumda kendine sarsılmaz bir yer edinerek köklü değişimlerin nedeni olmaktadır.

Teknoloji tabanlı gözetim uygulamaları açık bir şekilde yürütülmekte hatta bazı durumlarda bireylerin onayı alınmaktadır. Bu durum mahremiyet gibi önemli değerlerde değişiklikler yaşanmasının hem nedenini hem de sonucunu oluşturmaktadır. Nitekim görsel, işitsel, veri tabanlı ve biyolojik olarak yürütülen gözetim uygulamaları her geçen gün mahremiyet konusundaki dirençlerin yok olmasına, değişmesine ya da esnemesine neden olmaktadır. Çünkü günümüz insanı *bir adım daha ilerleyebilmek* için saklayacak/gizleyecek bir şeyi olmadığını ispat etmek durumundadır. Kamu kurumlarına girmek, internette işlem yapmak, sokakta yürümek, maaşını almak ve diğer hizmetlerden yararlanmak gibi yaşamın bir parçası olan her şey gizliliğin ortadan kalkması ön koşulu ile sunulmaktadır. Kişisel bilgilerin gönüllü olarak paylaşıldığı böyle bir durumda bireylerin güvenmek ya da mahremiyet duygularını esnetmekten başka seçenekleri bulunmamaktadır. Teknoloji ile etkisini artıran gözetim uygulamaları artık bireyler için *“gözetimden rahatsız olmam için saklayacak bir şeyim olmalı”* yaklaşımıyla karşılanmaktadır. Gözetim, böylece olağan bir hal alarak bu düşünceye aykırı bireyleri kolayca elimine etmekte ya da söz konusu homojen yapıya dahil etmektedir. Söz konusu homojen yapının oluşmasına kültür, iş hayatı ve aile gibi dış faktörlerin de katkısı bulunmaktadır.

Gözetim ile ilgili farkındalığı ve olası tutum ve davranışları incelemek üzere yürütülen araştırma sonucunda da görülmektedir ki katılımcılar gözetimi kabul etme eğilimi göstermektedir. Buna göre, gözetim algılarının orta düzeyde çıkması halinde dahi gözetime karşı koyacak bir yaklaşım tercih edilmemektedir. Bu durumda çalışanların gözetim ve mahremiyet ilişkisini tam olarak kuramadığı görülmektedir. Bireyler, gözetim teknolojilerinin mahremiyetlerini ihlal ettiğini düşünmemekte, olası bir ihlalin söz konusu olduğu durumda ise gözetimi kabullenme davranışı sergilemektedirler. Genel anlamda, gözetimin güvenlik amacıyla yürütüldüğü inancı yaygın olduğu için kabul etme eğilimi yüksek çıkmaktadır. Evrenin kamu kurumu olmasından dolayı, dış faktörlerin etkisinin yoğun olduğu ve bunun araştırma sonuçlarına yansıdığı düşünülmektedir. Çünkü homojen bir grupta farklı bir ses çıkaran bireyin kolayca ifşa olabileceği gerçeği, farklılıkların giderek erimesine neden olmaktadır. Bu konuda bir farklılığın yakalanması

için kamu kurumunda çalışanların hizmet yılı esas alınarak bir araştırmanın yapılması sonraki araştırmalar için tavsiye edilebilir. Ayrıca kamu çalışanlarının teknoloji ve gözetim ile ilgili hizmet içi eğitimlere tabi tutulmalarının söz konusu farkındalığın artırılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

Ball, K. ve Webster, F.(Editörler). (2003). The Intensification of Surveillance (1). London: Pluto Press.

Berman, M. (2009). Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor: Modernite Deneyimi (çev. U. Altuğ ve B. Peker) İstanbul: İletişim Yayınları

Bozkurt, V. (2000). Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu?. Birikim Dergisi, (136). Web:<http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2499/gozetim-ve-internet-ozel-yasamin-sonu-mu#.VuFqxXysXkU> Erişim Tarihi: 22.09.2016

Caputo, A. C. (2010). Digital Video Surveillance and Security. Burlington: Elsevier Inc. Web: <http://www.taodocs.com/p-4979571.html>, Erişim Tarihi: 25.09.2016

Castells, M. (2008). Ağ Toplumunun Yükselişi. (çev. E. Kılınç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Clarke, R. (Nisan, 2005). Have We Learnt to Love Big Brother. Web: <http://www.rogerclarke.com/DV/DV2005.html> Erişim Tarihi: 29.09.2016

Clarke, R. (Ekim, 2016). Introduction to Dataveillance and Information Privacy and Definitions of Terms. Web: <http://www.rogerclarke.com/DV/Intro.html#DV> Erişim Tarihi: 29.09.2016

Çetin, M. ve Asıl, S. (2017). Günümüz Toplumunda Gözetim Olgusu. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 52 (1), 180-205.

Dolgun, U. (2005). İşte Büyük Birader. İstanbul: Hayykitap.

Dolgun, U. (2008). Şeffaf Hapishane Gözetim Toplumu. İstanbul: Ötüken Yayınları

Erkuş, A. (2013). Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci. (4. Baskı). Ankara: Seçkin.

Giddens, A. (2005). Modernliğin Sonuçları. (çev. E. Kuşdil) İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Giddens, A. (2008). Ulus Devlet ve Şiddet (çev. Cumhuriyet Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gilbert, N. (2007). Dilemmas of Privacy and Surveillance: Challenges of Technological Change. London: The Royal Academy of Engineering, 18-19. Web: <http://www.raeng.org.uk/publications/reports/dilemmas-of-privacy-and-surveillance-report> Erişim Tarihi: 13.05.2016

İnceoğlu, M. (2010). Tutum Algı İletişim. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınevi.

Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel

Lyon, D. (2002). Editorial Surveillance Studies: Understanding Visibility, Mobility and the Phenetic Fix. *Surveillance & Society*, 1(1). Web: <http://www.surveillance-and-society.org/articles1/editorial.pdf> Erişim Tarihi: 08.05.2016

Lyon, D. (2006). Gözetlenen Toplum. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Marx, G. T. (2002). What's New About the "New Surveillance?" Classifying for Change and Continuity. *Surveillance & Society Journal*, Vol.1(9-29). Web: <http://www.surveillance-and-society.org/articles1/whatsnew.pdf> Erişim Tarihi: 10.05.2016

Mitchell, B. (2019). What Is A Keylogger?. Web: <http://compnetworking.about.com/od/networksecurityprivacy/g/keylogger.htm>, Erişim Tarihi: 13.05.2019

Petersen, J. K. (2007). Understanding Surveillance Technologies: Spy Devices, Their Origins & Applications, New York: Taylor and Francis Group, 10.

Tezbaşaran, A. (2008). Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu. Üçüncü Sürüm E-Kitap. 3. Baskı, Mersin.

Tistarelli, M., Li, S. Z. ve Schouten, B. (2009). Handbook of Remote Biometrics for Surveillance and Security. New York: Springer.

Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E. ve Binark, M. (2009). Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Tokgöz, C. (2011). Bilişim Çağında Toplumsal Denetim Aracı Olarak Gözetim Olgusu ve Yeni İletişim Ortamlarında Bireyin Gözetim Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türk Dil Kurumu (2016). Büyük Türkçe Sözlük: TDK. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5875e17177ccc6.92174041 Erişim Tarihi: 16.05.2016

Yılmaz, G. (2005). Elektronik Performans İzleme Sistemlerinin Çalışanlar ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 7(4). Web: <http://www.ticaret.edu.tr/uploads/kutuphane/dergi/s7/M00080.pdf> Erişim Tarihi: 18.08.2016

Yücesan – Özdemir, G. (2008). İletişim, Emek ve Kalkınma: Ekonomi Politik Yaklaşım. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 15.

Wood, D. M. (Editör). (Eylül, 2006). A Report on the Surveillance Society. Surveillance Studies Network. Web: https://www.priv.gc.ca/information/int/2006/surveillance_society_full_report_2006_e.pdf Erişim Tarihi: 07.06.2016